

Memorandum

Od: Mgr. Michal Hloušek, advokát, Mgr. Jitka Kmošková, advokátní koncipientka,
Frank Bold advokáti, s.r.o.

Pro: Freya, z.s.

Věc: **Sexuální asistence a vybrané trestněprávní otázky**

Datum: 23. 1. 2019

Zadání

Zadání je vytvoření analýzy s odpověďmi na následující otázky:

- a) Co vše rodiče mohou dělat ve vztahu k dětem v oblasti sexuální asistence¹ a co už ne? Co bude považováno za trestný čin? Jsou také rozdíly ve specifických podmínkách: dítě je mladší 15 let x dítě je starší 15 let; jedná se o masturbaci; jedná se o sexuální styk?
- b) Jaké pravomoci mají sociální pracovníci, co vše mohou dělat ve vztahu ke svým klientům v oblasti sexuální asistence a co už ne? Co vše je považováno za trestný čin?
- c) Jak postupovat, když mezi hendikepovanými osobami navzájem dochází k sexuálnímu obtěžování? Jsou trestně odpovědní? Co mají dělat sociální pracovníci, když to zjistí? Dnes to raději ignorují.

¹ Za sexuální asistenci jsou považovány činnosti definované na webu klienta. Dostupné zde: <http://www.freya.live/cs/vse-o-sexualite/sexualni-asistence>.

1. Sexuální asistence ze strany rodičů

Níže v textu jsou posouzeny jak situace, kdy sami rodiče poskytují sexuální asistenci svým dětem, tak i ty, kdy jsou rodiče pouze určitým zprostředkovatelem sexuální asistence, tedy ji pro své dítě pouze zajišťují.

1.1. Rodičovská odpovědnost

Oběma rodičům občanský zákoník přiznává rodičovskou odpovědnost a rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dětí. Rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte a zaniká nabytím svéprávnosti dítěte (tj. zletilostí), přičemž trvání rodičovské odpovědnosti může změnit soud.² Rodiče mají být příkladem dětem a používat pouze takové **výchovné prostředky**, které jsou **přiměřené** okolnostem, neohrožují zdraví dítěte ani jeho rozvoj a **nedotýkají se lidské důstojnosti dítěte**.³ Také mezinárodní Úmluva o právech dítěte přikazuje smluvním státům přijmout opatření, která zajistí ochranu například před jakýmkoliv zneužíváním dětí, včetně sexuálního zneužívání.⁴

Otázka, zda sexuální asistence rodičů naplňuje znaky výchovných opatření, které se ne/dotýkají lidské důstojnosti dítěte, prozatím nebyla českými soudy řešena, a ani právní úprava výslovně takovou situaci nevymezuje. Ačkoliv je nutné posoudit vždy konkrétní případ, sexuální asistenci poskytovanou rodiči nejspíš nelze na základě výše uvedených předpisů považovat za součást rodičovské odpovědnosti a výchovných opatření, které vymezuje občanský zákoník. Naopak vzhledem k snadnému zneužití takové činnosti je třeba posoudit, zda nenaplní znaky některého trestného činu. Na druhou stranu zajištění sexuální asistence ze strany rodičů může být dle našeho názoru chápáno jako výkon rodičovské odpovědnosti, když se tímto rodiče snaží vyhovět přáním a fyzickým potřebám (pudům) svých dětí, které nemají jinou možnost, jak zajistit sexuální uvolnění, na rozdíl od ostatních osob.

1.2. Posouzení relevantních trestných činů

Na úvod uvádíme, že trestní zákoník odlišuje pojmy jako soulož a pohlavní styk, přičemž soulož rozumí jen samotné spojení pohlavních orgánů dvou osob⁵, zatímco pohlavní styk je pojem širší a zahrnuje také jiné způsoby styku (orální sex, anální sex, ohmatávání pohlavních orgánů apod.).

Posouzení se týká potomků rodičů (případných obětí) v jakémkoliv věku, a pokud se v této kapitole mluví o „dítěti“, jedná se o osoby mladší 18 let.

1.2.1. Ustanovení § 188 trestního zákoníku - soulož mezi příbuznými

Platí, že **kdo vykoná soulož s příbuzným** v pokolení přímém nebo se sourozencem, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta. Soulož se rozumí **jen samotné spojení pohlavních orgánů dvou osob**, jak je uvedeno výše. V návaznosti na toto ustanovení tedy nejsou postihovány jiné způsoby pohlavního styku. I důvodová zpráva k tomuto trestnému činu se zmiňuje pouze o souloži mezi

² § 858 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

³ § 884 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁴ čl. 19 Úmluvy o právech dítěte, jejíž smluvní stranou je Česká republika

⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 1867. ISBN 978-80-7400-428-5

příbuznými. Trestná je v tomto případě pouze soulož z toho důvodu, že při jiném pohlavním styku nedochází k oplodnění, které by mohlo vést ke zrození dítěte s postižením.

Hlavním smyslem tohoto trestného činu je zabránit otěhotnění v úzkém příbuzenském vztahu, a proto se týká pouze konkrétního vymezení. Dále nehraje roli, zda se souloží oba aktéři souhlasí, neboť i v takovém případě se oba dopustí trestného činu. Na druhou stranu je pravděpodobné, že ukájení sexuálního pudu ze strany potomka, sourozence, rodiče nebo prarodiče jiným způsobem než souloží nebude postihováno jako trestný čin soulože mezi příbuznými.

1.2.2. Ustanovení § 185 trestního zákoníku - znásilnění

Pro naplnění znaků tohoto trestného činu musí dojít k **donucení k pohlavnímu styku násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nebo zneužitím bezbrannosti oběti**. Trestem pro pachatele je odnětí svobody na šest měsíců až pět let, přičemž **vyšší trestní sazbu dostane pachatel, pokud tento čin spáchá na dítěti nebo souloží (případně jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží)**.

Pro spáchání tohoto trestného činu je z našeho pohledu zásadní naplnění znaku donucení, násilí nebo zneužití bezbrannosti. Pokud se jedná o dobrovolnou, resp. vyžádanou sexuální asistenci, nebude dle našeho názoru naplněn znak donucení nebo násilí. Trestní zákoník chápe význam spojení zneužití bezbrannosti v nejširším smyslu a dle komentářové literatury je tak naplněn tento znak v případech, kdy:

1. Člověk není schopen nijak projevit svou vůli, nevnímá, co se děje, není schopen vlastního úsudku (spánek, opilost atd.). Jedná se o tzv. celkovou bezbrannost.
2. Člověk, který vnímá svět, ale nedokáže danou situaci dostatečně vyhodnotit. Typicky se jedná právě o osoby trpící duševní chorobou, pro niž nechápou význam pachatelova jednání, děti či osoby mentálně zaostalé, které nemají dostatečné znalosti a zkušenosti, aby byly schopny posoudit význam odporu proti vynucovanému pohlavnímu styku. Jedná se o tzv. psychickou bezbrannost.⁶

Na základě výše uvedeného se domníváme, že je u posuzování naplnění znaků trestného činu znásilnění významný rozdíl mezi tělesným a mentálním hendikepem. V případě tělesného postižení, kdy je člověk schopen projevit svou vůli, požádat o sexuální asistenci nebo si ji jinak zajistit, se při poskytnutí sexuální asistence vedoucí k pohlavnímu styku nebude jednat o trestný čin znásilnění.

O naplnění skutkové podstaty trestného činu znásilnění by se mohlo jednat v případě poskytnutí sexuální asistence vedoucí k pohlavnímu styku osobě s mentálním postižením, případně při zajištění sexuální asistence (na základě spolupachatelství), pokud taková osoba nijak neprojevila vůli vedoucí k sexuální asistenci. Na druhou stranu v případě mentálně postižených osob, které sexuální asistenci samy vyžadují (pravděpodobně jde o lehčí formu postižení), pravděpodobně k naplnění skutkové podstaty trestného činu znásilnění nedojde, protože nebude splněn znak donucení, násilí nebo využití bezbrannosti.

1.2.3. Ustanovení § 186 trestního zákoníku - sexuální nátlak

⁶ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 1834. ISBN 978-80-7400-428-5

V tomto případě se nejedná pouze o pohlavní styk, ale o donucení k sebeukájení, obnažování nebo jinému srovnatelnému chování oběti, tedy i méně závažné formy sexuálního zneužívání. Podobně jako u trestného činu znásilnění, i u tohoto trestného činu je nezbytné, aby k samotnému sebeukájení apod. došlo buď z donucení (násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy) nebo zneužitím bezbrannosti, postačí však i pouhé zneužití závislosti oběti na pachateli či postavení pachatele a z něho vyplývající důvěryhodnost a vliv. Pachatel tímto konáním sleduje vlastní uspokojení, ačkoliv se nemusí přímo podílet na vynucované činnosti oběti. Vyšší trestní sazba je dána opět v případě, je-li obětí dítě.

Ačkoliv tento trestný čin má některé znaky společné se znásilněním, obsahuje navíc jako možnost naplnění skutkové podstaty zneužití závislosti dané osobou na pachateli či jeho postavení vůči této osobě, tedy zahrnuje i případy, kdy je daná osoba na pachateli v určitém ohledu závislá či je na něj v určitém ohledu odkázána, případně je pod jeho vlivem. Tak je tomu pravděpodobně i u rodičů vůči dětem, u opatrovníka vůči osobě s omezenou svéprávností, u vychovatele nebo učitele vůči chovancům a žákům apod. za předpokladu, že je obětí přiměna k takovému jednání. **K samotnému přiměření může dojít nejen na základě agresivního chování, ale může se jednat i o přemlouvání nebo žádost.**

Vzhledem k tomu, že v případě sexuální asistence jde také o situaci, kdy osoba s postižením z nějakého důvodu není sama schopna se sexuálně uspokojit a vyžaduje součinnost sexuálního asistenta, přichází naplnění této skutkové podstaty u případné sexuální asistence v úvahu zejména tam, kde sexuální asistent překročí projevené přání / vůli osoby s hendikepem. Ten, kdo sexuální asistenci poskytne, by z toho neměl mít žádný „užitek“ či vlastní uspokojení na úkor osoby, které tuto asistenci poskytuje, k čemuž může teoreticky dojít i v případě, kdy se pouze dívá apod. Pokud se tedy sám rodič nebo jiná osoba aktivně fyzicky zapojí do činnosti vedoucí k sexuálnímu uspokojení, je třeba pečlivě posuzovat, zda se tím v daném případě nedopouští právě sexuálního nátlaku, či přímo znásilnění (viz předchozí kapitola), rozhodujícím kritériem zde je opět projevení vůle osoby, která vyžaduje sexuální asistenci.

1.2.4. Ustanovení § 187 trestního zákoníku – pohlavní zneužití

Pokud je sexuálně zneužito dítě mladší 15 let, bude naplněna skutková podstata pohlavního zneužití. Toto ustanovení mimo soulož postihuje i jiný způsob pohlavního zneužití. Za jiný způsob pohlavního zneužití jsou považovány např. orální pohlavní styk, ale i ohmatávání prsou nebo pohlavních orgánů, líbání přirození, které směřují k sexuálnímu vzrušení pachatele. Dle odborného komentáře zde musí být naplněny znaky pachatele, tedy že pachatel se snaží uspokojit své vzrušení, ačkoliv nezáleží, zda takového uspokojení dosáhl.⁷

Zásadní rozdíl oproti oběma výše uvedeným trestným činům je v osobě oběti – dítěte pod 15 let – a v absenci nátlaku ze strany pachatele. Může se tedy jednat i o vyžádanou asistenci ze strany dítěte mladšího 15 let. Z tohoto důvodu nedoporučujeme, aby byla sexuální asistence poskytována dětem mladším 15 let.

1.2.5. Ustanovení § 189 trestního zákoníku – kuplířství

⁷ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 1859-1866. ISBN 978-80-7400-428-5

V případě sexuální asistence za finanční odměnu lze uvažovat o naplnění skutkové podstaty trestného činu kuplířství (viz také stanovisko Ministerstva vnitra), ze kterého je pachatel vinen, pokud třetí osobu přiměje, **zjedná, najme**, zláká nebo svede k provozování prostituce. **Prostitucí se rozumí pohlavní styk s jinou osobou nebo osobami za úplatu.**⁸ Za tento trestný čin hrozí pachateli trest odnětí svobody na šest měsíců až na čtyři léta, trest zákazu činnosti nebo propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. Trestní zákoník však nezná pojem sexuální asistence, tudíž by bylo vždy třeba posoudit, zda konkrétní jednání naplňuje všechny znaky skutkové podstaty trestného činu kuplířství. Pachatelem by přitom nebyl samotný sexuální asistent, ale osoba, která by sexuálního asistenta najala nebo jinak zjednala pro osobu, která má o poskytnutí sexuální asistence zájem.

Otázkou, kterou je třeba si v této souvislosti položit, je, zda předmět ochrany trestného činu kuplířství, kterým je ochrana mravnosti a svobodného rozhodování člověka v sexuální oblasti, může být narušen poskytováním sexuální asistence (obsahující pohlavní styk) například osobám s postižením. Jedná se tedy o otázku teoretickou související se samotnou podstatou sexuální asistence a právem osob s postižením na uspokojení svých sexuálních potřeb. Protože sexuální asistence má pomoci základním fyziologickým potřebám osob, které mají výrazně ztížené podmínky oproti ostatním, domníváme se, že přinejmenším v případech, kdy je sexuální asistence zajišťována prostřednictvím k tomu speciálně vyškolených sexuálních asistentů, nelze ji považovat za prostituci. Pokud je zároveň dodržena podmínka, že ten, kdo sexuální asistenci zprostředkuje, nemá z takového zprostředkování žádný finanční či jiný prospěch, neměly by být v souladu se stanoviskem Ministerstva vnitra naplněny znaky skutkové podstaty trestného činu kuplířství.

Na základě výše uvedeného se domníváme, že v případě zjednání nebo najmutí sexuálního asistenta, který je speciálně vyškolen k poskytování těchto služeb a zavázal se dodržovat určitý etický kodex a z něho vyplývající pravidla, se nebude jednat o trestný čin kuplířství, ačkoliv je s ohledem na chybějící právní úpravu poskytování sexuální asistence teoreticky možné dospět i k opačnému názoru více formalistickým a konzervativním výkladem, byť by takový výklad nebyl dle našeho názoru udržitelý. Pouze upozorňujeme, že jde o poměrně novou iniciativu a s tím související citlivou problematiku, tudíž tyto situace nemusí být ze strany soudů vykládány vždy tak, jak uvádíme, přičemž příslušná judikatura bude vznikat spíše pozvolna.

1.2.6. Ustanovení § 202 trestního zákoníku – svádění k pohlavnímu styku

„Ve vztahu k trestnému činu kuplířství podle § 189 je trestný čin svádění k pohlavnímu styku podle § 202 skutkovou podstatou, která mimo jiné postihuje i zákazníky prostitutek či prostitutů mladších osmnácti let, může však být i jednáním, kterým kuplíř svádí dítě k provozování prostituce např. tím, že jemu nebo jiné osobě slibuje za prostituci ve formách uvedených v § 202 odst. 1 vysoké peněžní částky, aby ho nalákal k provozování prostituce jako činnosti, kde se dají „snadno“ vydělat „velké peníze“.“⁹

Pokud je osoba, která poskytuje sexuální asistenci zletilá (tedy ve věku min. 18 let), což předpokládáme, naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu ze strany rodičů i osob využívajících sexuální asistence nehrozí.

1.2.7. Ustanovení § 201 trestního zákoníku – ohrožování výchovy dítěte

⁸ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 1869. ISBN 978-80-7400-428-5

⁹ tamtéž

Ohrozí-li člověk rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte například tím, že poruší povinnost o něj pečovat nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti nebo mu umožní vést „nemravný život“, dopustí se trestného činu ohrožování výchovy dítěte. Takovým ohrožením je například vedení k alkoholismu nebo závislosti na drogách, k promiskuitnímu chování, k páchání trestné činnosti, k záškoláctví apod.

Tento trestný čin tedy nepřichází v úvahu v případě sexuální asistence poskytnuté dospělým osobám. ***Domníváme se, že pokud by rodič sám nebo prostřednictvím jiné osoby poskytoval sexuální asistenci nezletilému, pak by záleželo na konkrétním způsobu, četnosti nebo i podmínkách a stejně jako u předchozích trestných činů také na možnosti projevu vůle osoby s postižením. Například pravidelné objednávání sexuálních asistentů u dítěte staršího 15 let, ale mladšího 18, za účelem pohlavního styku nebo jiných sexuálních činností bude jistě „za hranou“. Naopak edukace v této oblasti by dle našeho názoru byla v pořádku a mohla by být dokonce považována za přínosnou.***

1.3. Vliv věku potomka využívajícího sexuální asistenci

Jak je uvedeno v posouzení výše, věk osoby využívající sexuální asistenci má u vymezených trestných činů vliv zejména na zvýšení trestní sazby, pokud by soud rozhodl, že konkrétní sexuální asistence naplňuje znaky některého trestného činu. Trestní sazba se mění například nejen v případě, kdy je obětí dítě, tedy osoba mladší 18 let, ale ještě se zpřísní, pokud se jedná o dítě mladší 15 let.

Dále například trestný čin pohlavního zneužití je možné spáchat pouze na dítěti mladším 15 let (tj. do dne předcházejícího patnáctým narozeninám). Obdobně trestné činy svádění k pohlavnímu styku nebo ohrožování výchovy dítěte jsou omezeny pouze na oběti – děti.

Trvání rodičovské odpovědnosti může mít na dané trestné činy vliv v případě, že znakem trestného činu je například zneužití závislosti oběti na pachateli, přičemž se může jednat i o vztah rodiče a jeho potomka. Musí však být naplněny všechny znaky trestného činu, jak jsou uvedeny výše.

1.4. Dílčí závěr

Z výše uvedeného výčtu trestných činů tak dle našeho názoru u poskytování služeb sexuální asistence hrozí především naplnění skutkové podstaty trestných činů znásilnění a pohlavního zneužití, a to v případě mentálně postižené osoby, která není schopna projevit svou vůli směřující k zajištění sexuální asistence.

Zajištění služby sexuální asistence by, přinejmenším v případech, kdy je tato služba poskytována k tomu speciálně vyškolenými sexuálními asistenty, přičemž ten, kdo tuto službu zprostředkuje, tak nečiní za účelem dosažení zisku, nemělo být dle našeho názoru trestným činem kuplířství, byť tento závěr nelze přijmout s ohledem na chybějící právní úpravu s úplnou jistotou.

V obecné rovině bychom v případě dětí mladších 15 let poskytnutí sexuální asistence rozhodně nedoporučovali. S ohledem na jejich snadnou zneužitelnost a trestnost pohlavního styku s dětmi mladšími 15 let, není žádoucí, aby jim byla poskytována v takovém věku jakákoli jiná než pouze teoretická forma sexuální asistence.

V případě dětí mladších 18 let a starších 15 let bychom poskytování sexuální asistence doporučovali pouze ve formě například vzdělávání v oblasti sexuality nebo lehčí formy přímé sexuální asistence, je-li to přáním dané osoby, a to právě i s ohledem na možné naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu ohrožování výchovy dítěte. Vždy však bude záležet na okolnostech daného případu (viz výše).

V případě dospělých osob je poskytování sexuální asistence v pořádku, pokud takovou vůli oni sami projeví.

2. Sexuální asistence ze strany sociálních pracovníků

Obdobně jako u sexuální asistence rodičů v této kapitole zvažujeme jak variantu sexuální asistence poskytnuté přímo sociálním pracovníkem, tak i pouhé zprostředkování sexuální asistence, která bude následně poskytnuta třetí osobou.

2.1. Pravomoci sociálního pracovníka

Zákon o sociálních službách jmenuje činnosti, které sociální pracovníci vykonávají.¹⁰ Mezi ně patří například vytváření základních sociálních a společenských kontaktů a uspokojování psychosociálních potřeb v případě přímé obslužné péče o osoby v zařízeních sociálních služeb nebo například komplexní koordinování pečovatelské činnosti a provádění osobní asistence v případě pečovatelské činnosti v domácnosti. Stejně tak prováděcí vyhláška jmenuje rozsah úkonů, které spadají do jednotlivých druhů sociálních služeb jako pečovatelská péče nebo osobní asistence.

Ani jeden z vyjmenovaných úkonů v zákoně nebo prováděcí vyhlášce není podobný přímé sexuální asistenci. Na základě tohoto se domníváme, že **sociální pracovníci nemohou poskytovat sexuální asistenci** ve smyslu účasti při pohlavním styku, ale ani v případě asistence osobě s postižením při tzv. sebeukájení. Dle našeho názoru sice nelze volně rozšiřovat výčet pravomocí sociálního pracovníka, ale naopak vzdělávání (poskytování informací v oblasti sexuality) nebo informování o tom, že existuje sexuální asistence, je možné podřadit pod současné činnosti. Mezi "hraniční" činnosti sociálního pracovníka patří například zprostředkování sexuální asistence ze strany speciálně vyškolených asistentů, pokud daná osoba projevuje zájem. K tomu viz posouzení trestného činu kuplířství v následující kapitole.

2.2. Posouzení relevantních trestných činů

Trestné činy vyjmenované v kapitole 1.2 výše může totožně dopadat i na sociální pracovníky (vyjma trestného činu soulože mezi příbuznými). Jedná se tedy o trestné činy znásilnění, sexuální nátlak, pohlavní zneužití, kuplířství, svádění k pohlavnímu styku a ohrožování výchovy dítěte.

V případě naplnění skutkové podstaty **trestného činu znásilnění** pak jako **přítěžující okolnost** (tedy okolnost odůvodňující vyšší výměru trestu) soud může považovat to, kdy je obětí osoba s postižením například v ochranném léčení, zabezpečovací detenci, ochranné nebo ústavní výchově anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda. Jak je uvedeno výše, takový trestný čin přichází v úvahu především v případě zneužití tzv. psychické bezbrannosti, tedy zejména u osob s mentálním postižením, které nedokážou projevit (nebo vyhodnotit) vůli směřující k získání sexuální asistence.

V případě trestného činu **sexuálního nátlaku** může být potrestán jako pachatel také sociální pracovník, který přiměje jiného k pohlavnímu styku, k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování zneužívaje jeho závislosti, nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu.

¹⁰ § 116 zákona č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách

Pro úplnost doplňujeme, že trestný čin **kuplířství**, jak je posouzen výše, může být naplněn sociálním pracovníkem obdobně jako rodičem. Ovšem i zde je třeba vzít v potaz společenskou škodlivost takového zprostředkování sexuální asistence, která dle našeho názoru nenaplnňuje znaky trestného činu kuplířství (za předpokladu, že se jedná o přání dotčené osoby).

2.3. Dílčí závěr

Činnost sociálních pracovníků v této oblasti dle našeho názoru může spočívat především v **poskytování informací o sexualitě nebo sexuální asistenci** nebo **zprostředkování sexuální asistence**, pokud daná osoba projeví o něco takového zájem.

Nedoporučujeme poskytování přímé sexuální asistence, tedy například účasti na pohlavním styku, ze strany sociálních pracovníků.

3. Sexuální obtěžování mezi hendikepovanými

3.1. Trestní odpovědnost pachatele

Pachatelem je každý, kdo naplní znaky skutkové podstaty nějakého trestného činu. Trestní zákoník ovšem vymezuje podmínky, za kterých není pachatel trestně odpovědný.

Věk

Pachatel není vůbec trestně odpovědný, pokud se jedná o trestný čin spáchaný nejpozději v den jeho patnáctých narozenin. V době ode dne následujícího po dovršení 15 let až do posledního dne 17. roku života platí pro pachatele režim zákona o soudnictví ve věcech mládeže, tedy sice platí jiné, obvykle mírnější podmínky, ovšem ve věku mladistvých jsou již pachatelé trestně odpovědní.

Nepříčetnost a zmenšená nepřičetnost

Nemohl-li pachatel z důvodu duševní poruchy v době spáchání činu rozpoznat protiprávnost svého jednání a ovládat se, není trestně odpovědný tzv. pro nepřičetnost. V případě, že pachatel měl pouze sníženou schopnost rozpoznat protiprávnost svého jednání nebo se ovládat, je zmenšeně přičetný. Tato zmenšená přičetnost může mít v konkrétním případě vliv na nižší závažnost činu nebo přímo na mírnější trest. To ale musí posoudit soud vždy v konkrétním případě.

Osoba s mentálním postižením ovšem může být také plně trestně odpovědná, vždy záleží na konkrétních okolnostech. Záležet přitom bude na jejím věku a především na povaze mentálního postižení. V případě fyzického postižení výjimka z trestní odpovědnosti pro nepřičetnost či zmenšenou přičetnost nepřichází v úvahu (pouze z titulu tělesného postižení).

3.2. Povinnosti sociálních a jiných pracovníků

Každý člověk má **povinnost tzv. generální prevence**, tedy musí si počínat s ohledem na okolnosti tak, aby nedošlo k újmě jiné osobě na zdraví, svobodě atd. Obdobná povinnost platí i v případě, kdy člověk nebezpečnou situaci buď vyvolal, nebo nad ní má kontrolu. V takovém případě musí zakročit, aby

případně újmu předešel.¹¹ V opačném případě pak u osoby, která újmu neodvrátila, ačkoliv mohla, může jít o jeden z předpokladů vzniku **povinnosti nahradit újmu**.

Povinnost překazit trestný čin (např. fyzicky zabránit nebo oznámit policii) platí pro všechny osoby bezpodmínečně. Je to tedy činnost, která může zabránit dokonání takového trestného činu. Pokud se jedná o sexuální obtěžování osoby s postižením jiné osoby s postižením, bude se výčet trestných činů, jejichž skutkové podstaty osoby mohou naplnit, podobat výčtu v předchozích kapitolách. Z výčtu trestných činů v kapitole 1.2 výše se povinnosti překažení týká znásilnění a pohlavního zneužití dítěte. Pokud se osoba nepokusí překazit tyto uvedené trestné činy, může být sama odpovědna za trestný čin nepřekažení trestného činu dle § 367 trestního zákoníku.

Dále platí **povinnost oznámit, že byl spáchán trestný čin**, avšak mezi vymezenými trestnými činy není ani jeden z činů uvedených v kapitolách výše.

Nakonec je trestně odpovědná každá osoba, která pomáhá pachateli trestného činu k tomu, aby unikl trestnímu stíhání. Za takovou činnost (**nadržování**) hrozí této osobě trest až 4 roky odnětí svobody.

Výše uvedené povinnosti tak platí pro všechny osoby bez ohledu na to, zda jsou to sociální pracovníci.

Specifická situace je u dětí. Školy, školská zařízení a **poskytovatelé zdravotních služeb, popřípadě další zařízení určená pro děti**, jsou **povinni oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností** (resp. orgánu sociálně-právní ochrany dětí) skutečnosti, které nasvědčují tomu, **že jde o děti, na kterých byl spáchán trestný čin** ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je zde podezření ze spáchání takového činu.¹²

3.3. Dílčí závěr a doporučení pro pracovníky

Je zřejmé, že pokud sociální pracovníci záměrně neřeší situace sexuálního obtěžování, mohou se sami dopustit trestného činu, a to zejména v případě znásilnění, které ovšem nemusí znamenat pouze soulož pod hrozbou násilí, jak jsme uvedli výše. Za takový trestný čin jim hrozí trest až tři roky odnětí svobody. Rozhodně by tedy takovou situaci neměli podceňovat. V případě, kdy budou svědky sexuálního násilí apod., měli by **bezodkladně kontaktovat orgány činné v trestním řízení** (zejména Policie ČR), informovat je o všech skutečnostech, a to:

- 1) o koho se jedná,
- 2) jak situace probíhala,
- 3) jak se o ní dozvěděli,
- 4) jiné skutečnosti, které by mohli pomoci objasnit, zda se trestný čin stal či nikoliv.

V případě dětí je třeba **informovat také orgán sociálně-právní ochrany dětí**, ale pokud sociální pracovník již předal informaci, že se jedná o dítě mladší 18 let, policii, tak policie sama přivolá orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Jak jsme také uvedli výše, lze dovést **odpovědnost daného zařízení za způsobenou újmu** konkrétní osobě, a to například pokud sociální pracovník opakovaně přehlídí i lehčí formy sexuálního obtěžování/zneužívání páchaného na znevýhodněné osobě s postižením. Takové situace

¹¹ § 2900 a § 2901 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹² § 6 a § 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

doporučujeme **aktivně řešit** např. stanovením překážek pro potkávání se daných osob, přemístěním jedné z nich, odvedením, napomenutím apod. a těmto situacím aktivně předcházet (při podezření opět přemístěním osoby apod.). Daný sociální pracovník by měl vždy přinejmenším informovat o nastalé situaci svého nadřízeného. Odpovědnost by totiž byla především na straně daného zařízení.

4. Shrnutí

Na otázku **co mohou rodiče dělat ve vztahu ke svým potomkům v oblasti sexuální asistence**, lze odpovědět, že by se sami neměli přímo účastnit poskytování sexuální asistence (v žádném případě pak ne ve formě soulože) ale jak jsme uvedli výše, v případě, že budou tuto službu svým potomkům zajišťovat prostřednictvím třetí osoby, domníváme se, že nebudou naplněny skutkové znaky trestného činu kuplířství.

Vzhledem k vyšší ochraně dětí a jejich mravního vývoje zejména nedoporučujeme poskytování sexuální asistence dětem mladším 15 let, kde by dle našeho názoru mohl být naplněn trestný čin pohlavního zneužití (chránící pouze děti mladší 15 let).

Děti ve věku od 15 let do dovršení zletilosti jsou chráněny také, ovšem v jejich případě je dle našeho názoru přípustná sexuální asistence ve formě edukace v oblasti sexuality nebo lehčí formy přímé sexuální asistence, je-li to přáním dané osoby.

Stejná pravidla platí také pro sociální pracovníky, přičemž ti mají zákonem jasně daný výčet služeb, které mohou klientům poskytovat. Zákon tak nikde neukládá sociálním pracovníkům povinnost nebo možnost poskytovat přímou sexuální asistenci postiženým. Teoretickou vzdělávací činnost ovšem poskytovat mohou, a to dle našeho názoru včetně například upozornění, že existuje možnost zajistit si sexuální asistenci.

V případě sexuálního násilí mezi osobami s hendikepem navzájem je třeba, aby sociální pracovníci (či jiné osoby) takové podezřelé jednání oznámili policii. Stejně tak mají povinnost přerušit trestný čin znásilnění (například přivoláním policie atd.), a pokud tak neučiní, jsou sami trestně odpovědní za trestný čin nepřekážení (jiného) trestného činu. Při sexuálním násilí na dětech je třeba upozornit také orgán sociálně právní ochrany dětí.

Závěrem je třeba podotknout, že samotné zařízení, kde dochází k sexuálnímu násilí, je v občanskoprávní rovině odpovědné za způsobenou újmu, a proto by mělo aktivně zajistit předcházení takových situací (vzdělávání zaměstnanců, stanovení jasných postupů apod.).